

slechts weinigen. Dat inzicht kwam eerst in later dagen.

Maar veel heeft Calvijn gedaan tot uitbreiding der waarheid. Een hoogeschool werd gesticht, waar leerlingen uit alle landen, ook uit Nederland, aan de voeten neerzaten van den man van groote wijsheid en ervaring. En benevens al zijn arbeid als hoogleeraar, als prediker, als raadsman van de overheid, vond hij ook nog den tijd en de kracht, om vele boeken te schrijven ter verduidelijking van de waarheden des Bijbels, en bovendien om briefwisseling te houden met vorsten en leidslieden in alle landen, die hem raad vroegen in hun moeilijkheden. En dat terwijl hij altijd zwak van gezondheid was en dikwijls lijdende. Maar hij leefde niet voor zichzelf, hij leefde voor anderen. Arm was hij en arm bleef hij. Zelfs de paus verklaarde, dat Calvijn de liefde voor het geld niet kende.

Sedert zijn vijftigste jaar was Calvijn bijna voortdurend krank. Hoofdpijn, maagziekte, bloedspuwingen, jicht, steen, alles deed hem lijden. En toch bleef hij even trouw doorwerken, totdat hij den 6^{den} Februari midden in de prediking moest ophouden wegens een bloedspuwing. Nog vier maanden leefde hij in groote pijn, nog steeds doorgaande met schriftelijken arbeid. In de maand April noodigde hij de heeren van den raad der stad, en zijn ambtsbroeders, de predikanten, in zijn woning om afscheid van hem te nemen, hen te danken voor hun liefde, en hen met vele woorden te vermanen. Van zijn vriend Willem Farel, die zooveel ouder was, had hij schriftelijk afscheid genomen, doch de 75jarige grijsaard legde te voet den weg af van Neuchâtel naar Genève, om nog eenmaal Calvijn te ontmoeten. Inderdaad, een man, wien zijn vrienden zoo trouw blijven, heeft niet het hart in zijn hoofd, gelijk de vijanden beweerden, al is het waar, dat Calvijn meer de man was van het koele hoofd dan van het warme hart.

Den 27^{en} Mei nam God hem weg uit zijn lijden. Op Calvijns uitdrukkelijk verlangen werd hij op gewone wijze begraven, en twee eeuwen lang heeft zelfs geen steen zijn graf aangewezen. Later is een eenvoudige steen gelegd, om de plaats aan te wijzen, waar de Hervormer rust.

Thans viert de Protestantsche Christenheid het eeuwfeest van Calvijn. 't Is geen drukke feestviering, geen levendige herdenking, zooals die van Luther, nu zes en twintig jaren geleden, want Calvijn was een ander man dan Luther en deed ander werk. Maar dankbaar erkent ieder Christen, wat God ook in Calvijn aan Zijn gemeente gegeven heeft, en wijst op hem als een voorbeeld van buitengewonen ijver en buitengewone trouw in het besteden zijner gaven.

A. L.

WILHELMINA VAN PRUISEN.

 Een enkele van de prinsessen uit het huis van Oranje is misschien zoo bekend als Wilhelmina van Pruisen, „Willemijntje,” zooals ze genoemd wordt. Goejanverwellesluis met zijn vreemden naam en zijn groote beteekenis is onder ons volk bekend gebleven, en heeft een stempel gezet op den naam der gemalin van onzen laatsten stadhouder, een stempel, die door velen als een vlek is beschouwd. Wie echter de geschiedenis kent, weet, hoe haar optreden in 1787 veeleer te prijzen dan te laken is. Wilhelmina heeft getracht het huis van Oranje te redden van den ondergang, en toen haar dat niet gelukt is, is ze met Oranje ondergegaan. Gelukkiger dan haar gemaal, heeft ze ook nog het herstel gezien.

Frederike Sophie Wilhelmina van Pruisen werd geboren in Aug. 1751. Zij was broersdochter van koning Frederik den Grooten en groeide op aan zijn hof. In haar kinderjaren beleefde ze den geduchten Zevenjarigen oorlog, en had ze gelegenheid een deel van 's levens ellende te zien. Aan datzelfde hof kon ze de lasterlijke leeringen van Voltaire leeren kennen, die een gaarn geziene gast was van den koning-filosof op Sanssouci.

In 1767 huwde ze den 19-jarigen Willem V, die een jaar eerder meerderjarig was geworden. De laatste jaren van zijn voorgedij waren rustig geweest; Brunswijk was een wijs man, die de partijen wist te kalmeeren, Willem V wist dat en bleef zich onder de leiding van zijn voormaligen voorgedij stellen, en rustig bleef de toestand, vooral daar Brunswijk de Staten nog al naar de oogen zag. Toen echter de Staten vernamen, dat Willem V zich verbonden had tot onderworpenheid aan Brunswijk, moest „de dikke hertog” heengaan en bleef de prins achter als de gehoorzame dienaar der Staten.

Er zat onweer in de lucht gedurende de tweede helft der achttiende eeuw, niet het minst in ons land. We hadden nog steeds den strijd tusschen staatsgezinden en stadhoudersgezinden, die meer dan anderhalve eeuw lang om beurten het roer hielden. Maar we hadden ook een volkspartij, de partij der burgers, der kleine luiden met wie Prins Willem I de overwinning had behaald, maar die sedert 1600 niet veel meer waren geteld. De aristocratie regeerde in ons land, en in tijden van welvaart en voorspoed hielden de burgers zich stil en lieten aan de aanzienlijken het bestuur over. Doch drong de nood, dan riep het volk om een stadhouder. Zoo in 1672, zoo in 1747 bij de verheffing van Willem IV. Van hem verwachtte het volk, dat hij hen verlossen zou van de ondragelijke heerschzucht en hebzucht der regenten-familien. Doch Willem IV stelde de volkspartij teleur; hij tastte het stelsel der regenten niet aan. Toen volgde de langdurige voorgedij van zijn zoon, en de regenten hadden alle gelegenheid om hun zetel vaster te plaatsen dan ooit. En Willem V was knap genoeg, en rechtschapen genoeg ook, maar hij was niet flink genoeg, en bovendien, hij was een zeer wettisch man. Men had hem duidelijk doen verstaan, dat in ons staatsstelsel de stadhouder de dienaar der Staten was, en Willem V heeft altijd de Staten beschouwd als zijn overheid. Voor Wilhelmina van Pruisen was dat een wonderlijke verhouding; zij had in haar jeugd niet anders gekend dan het absolute koningschap. Ze was echter zoo wijs, dat ze zweeg, al stuitte veel haar tegen de borst. In de eerste jaren bemoeide ze zich in het geheel niet met staatszaken; ze leefde voor haar hofhouding, die ze op koninklijken voet wenschte, en voor haar huisgezin. Willem zou ook niet hebben begeerd, dat ze zich in de zaken mengde; het was een zwak van hem, dat hij niet regeeren kon, en toch ook niet kon velen, dat een ander het voor hem deed.

In 1780 kregen we oorlog met Engeland wegens den steun, dien wij aan de Amerikanen boden. 't Werd weer de oude geschiedenis: de Staten waren Franschgezind, dus werd de stadhouder beschuldigd van Engelsch-gezindheid. De Staten hadden, tegen Willems' vertoogen in, leger en vloot verwaarloosd; thans kreeg de stadhouder de schuld, dat het niet in orde was. En ditmaal zocht de volkspartij steun bij de aristocraten. Hoe ze ook tegenover elkaar stonden, beide waren ze het stadhouderlijk bewind gram. En de stadhouder, die niet ingrijpen wilde, om niet buiten zijn recht te gaan, week voor de verbonden Patriotten. Ware hij meer revolutionnair geweest, dan had Nederland waarschijnlijk geen revolutie gekregen.

Alleen de laagste volksklasse en enkele aanzienlijken spraken nog hun prinsgezindheid uit. Dat voerde tot opstootjes in Den Haag, en de Staten maakten daarvan gebruik, om het commando over het Haagsche garnizoen aan den Prins te ontnemen. Daarop vertrok deze met zijn gezin naar Nijmegen; de Geldersche Staten waren prinsgezind.

Weer bleek Willem een trouw dienaar; in naam der Geldersche Staten bedwong hij zonder eenige moeite opstootjes in Elburg en Hattum, maar het bezorgde hem den naam van Gelderschen tiran, en de Staten van Holland schorsten hem als stadhouder. (1787.)

Dat was echter niet alle Hollanders naar den zin. Het verbond tusschen de volkspartij en de regenten bleef niet langer bestaan; die twee hoorden niet bijeen. En velen begeerden den stadhouder terug. Men noodigde den Prins

uit, met het leger, dat hij onder zijn bevel had, naar Holland te komen. Doch Willem weigerde; hij wenschte zijn bevelen alleen van de Staten te ontvangen. Men noodigde hem uit, alleen naar Den Haag te komen, waar zijn tegenwoordigheid een tegen-revolutie zou bewerken; Willem wilde het niet, maar verwees de noodigers naar zijn gemalin. En toen is Wilhelmina opgetreden, niet tegen, maar in plaats van haar gemaal. Het streven van de volkspartij naar vrijheid, naar invloed op de regeering, waarvoor de jonge trouwe vriend van de Oranjes, Gijsbert Karel van Hogendorp, reeds een ontwerp-grondwet in den zak had, vrijwel in den geest van de tegenwoordige toestanden, — dat streven begreep zij evenmin als haar gemaal; voor haar was het slechts een oproerzin tegen den stadhouder, en zij meende de oude liefde voor de Oranjes te kunnen opwekken door haar verschijning.

Wilhelmina trok naar Den Haag. Een daad van grooten moed, waar Holland overal zijn exercitie-genootschappen had en zijn commissie van defensie (verdediging), die de leiding in handen had; een daad echter, die bedoeld was om Oranje, en met Oranje Nederland te redden van de revolutie. Het is bekend, hoe haar poging mislukte. Het legertje van Gouda hield haar tegen bij Goejanvervellesluis en verzocht haar terug te keeren naar Schoonhoven, om de toestemming der Staten af te wachten; toen die toestemming uitbleef, keerde ze terug naar Nijmegen.

De koning van Pruisen, haar broeder, had eerst geen lust, zich in de zaken te mengen, wyl Frankrijk aan de zijde der Patriotten stond; toen echter Engeland aan Frankrijk liet weten, dat het van die zijde geen tusschenkomst kon dulden, zond Pruisen een leger om de orde te herstellen in ons land. Tegenstand werd niet geboden; de tegen-revolutie kwam tot stand, en Wilhelmina was toch geslaagd; de stadhouder werd in zijn waardigheden hersteld, en den 20sten September deed hij onder grooten jubel zijn intocht in Den Haag.

De prinses begreep wel, dat het slechts een tijdelijke terugkeer was, maar zij trad toch weer terug uit het publieke leven. Een prinsesse-partij, die begon te ontstaan, wilde zij niet.

In de jaren, die thans volgden, huwde haar dochter Louise met den hertog van Brunswijk, haar oudste zoon met een Pruisische prinses. Dit paar ging wonen in het paleis in het Noordeinde; de stadhouder woonde nog steeds, gelijk de meeste vroegere, op het Binnenhof. In 1792 smaakte de prinses de vreugde, dat haar eerste kleinzoon geboren werd, de later zoo bekende en beminde koning Willem II.

Doch de wolken aan den politieken hemel werden meer dreigend. In Frankrijk was de revolutie begonnen, die zich keerde tegen al wat gezag had, en in 1794 kwamen de Fransche troepen over de bevroren rivieren ons land binnen, om ook hier de hooggeloopte vrijheid te brengen. Tegen den stadhouder wilden ze strijden, niet tegen Nederland. En Oranje, die geen steun voelde van zijn volk, besloot te wijken. „God heeft een twist met Nederland,” zei hij; hij had echter niet begrepen, dat hij zelf mee schuldig was.

t Was een droeve dag, Zondag 18 Januari 1795. De koude was weken lang fel geweest, dik lag het ijs op het

Scheveningsche strand, waar de twee prinsessen en de kleinzoon een bom beklommen, om naar Engeland te vluchten. Negen-en-twintig uren duurde de tocht; verwarming was er niet aan boord; de arme passagiers vielen ten slotte van koude in slaap.

Het Engelsche hof nam hen gastvrij op. Na enkele dagen kwam ook de stadhouder, die geen ontslag had genomen, maar aan de Staten kennis had gegeven van zijn tijdelijke afwezigheid. De erfprins en zijn broeder, prins Frederik, trokken naar het vasteland om mede te strijden tegen Frankrijk. Helaas, de laatste, meest beminde zoon van Wilhelmina stierf te Padua aan een ziekte.

Het scheen wel, of Oranje alles moest verliezen. In den tijd van zijn vader waren al de Nassausche landen bij erfenis teruggekomen aan den Nederlandschen tak der familie; thans ging ook Nassau verloren. Wel werd aan prins Willem het bisdom Fulda in ruil gegeven, doch zijn gevoelig hart weigerde een land te bezitten, dat aan den rechtmatigen eigenaar ontnomen was.

In 1802 bij den vrede van Amiens erkende ook Engeland den nieuwen toestand in de Nederlanden. Toen was voor de stadhouderlijke familie daar geen blijven meer; ze trokken naar Brunswijk, naar Louise. En daar stierf Willem V in ballingschap, den 9^{den} April 1806. Zijn gemalin bad met hem het Onze Vader, en bij de woorden: „Vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren,” sloot de laatste stadhouder de oogen.

Doch voor de prinses werd de toestand nog ernstiger. Napoleon deed zijn overwinningstocht door de Duitsche landen; ook Brunswijk werd bedreigd, en de prinses vluchtte met de haren naar Sleeswijk, waar ze een gehuurd bovenhuis bewoonde, en geen andere vreugde had dan den omgang met haar familie. Aan den tweeden zoon van den kroonprins, prins Frederik, de ouderen onder ons nog wel bekend, hechte zij zich het meest; hij droeg ook den naam van haar gestorven zoon.

We kennen de geschiedenis van Napoleons val en Nederlands herstel. Den 30sten November 1813 kwam Willem I in Scheveningen aan; den 30sten Maart 1814 werd hij plechtig als koning gehuldigd in Amsterdam. Welk een dag voor Nederland, welk een dag voor Oranje, de dag waarop het verbond voorgoed werd bezegeld. Ook de „oude prinses,” zooals ze thans heette, was aanwezig — in rouwgewaad. Ja, zij, die de gansche vernedering van Oranje mee had doorgemaakt, legde het rouwkleed over den laatsten stadhouder niet meer af.

Nog zes jaren mocht ze het herstel van Nederland aanschouwen, en nog haar achterkleinzoon, den vader onzer Koningin, aan haar hart drukken. Gelijk dat meer gezien wordt, hield ze meer van haar kleinzonen dan van haar zoon. Toch heeft ze Willem II niet begrepen, want ze is blijven staan op den bodem van de koninklijke onbepaalde macht, waarop ze geboren was; den nieuwen tijd, ver-tegenwoordigd in Willem II, den tijd van de constitutioneële monarchie heeft zij nimmer begrepen. Had zij dat, had Willem V dat, hoe geheel anders zou onze geschiedenis geweest zijn.

A. L.

